

VU Research Portal

Precarious Piety: Pursuits of Faith among Young Muslims and Christians in the Netherlands

Beekers, D.T.

2015

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Beekers, D. T. (2015). *Precarious Piety: Pursuits of Faith among Young Muslims and Christians in the Netherlands*. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Nederlandse samenvatting

Kwetsbare vroomheid: het geloofsstreven van jonge moslims en christenen in Nederland

Dit proefschrift biedt een vergelijkende analyse van de alledaagse religieuze beleving en praktijk van jongvolwassen moslims en christenen in Nederland. Dergelijk vergelijkend onderzoek is tot nu toe schaars en onderontwikkeld gebleven in de literatuur. Bestaande studies naar moslims en christenen in Nederland (en elders in Europa) hebben grotendeels in gescheiden onderzoeksvelden plaatsgevonden: respectievelijk in migrantenstudies en godsdienstsociologie (en, in toenemende mate, de antropologie van islam en de antropologie van christendom). Deze scheiding in de literatuur hangt samen met dominante benaderingen in het publieke debat van moslims als ‘allochtonen’ en christenen als ‘autochtonen’. Het uitgangspunt van dit promotieonderzoek is dat deze afzonderlijke benaderingen van moslims en christenen ertoe leiden dat mogelijke gemeenschappelijke ervaringen en uitdagingen van deze groepen over het hoofd worden gezien. Een meer vergelijkende benadering kan bijdragen aan een beter begrip van het geloofsleven van deze groepen in de hedendaagse pluriforme samenleving, waarin zij naast elkaar leven in een gedeelde maatschappelijke context.

In dit onderzoek worden jongvolwassen moslims en christenen daarom benaderd als vergelijkbare groepen van jonge religieuze Nederlanders, die streven naar een religieuze levensstijl in een samenleving waarin religieus geloof niet langer vanzelfsprekend is. De vraag die hierbij centraal staat is: hoe krijgt het nastreven van religieuze aspiraties door strikt belijdende jonge moslims en christenen vorm in de gedeelde context van de hedendaagse Nederlandse samenleving? Deze vraag is onderzocht door middel van antropologisch veldwerk onder moslims en christenen tussen de 18 en 28 jaar, die streven naar een strikte geloofsbeleving (door hun religie dagelijks te praktiseren en als moreel richtsnoer te hanteren). De focus van het onderzoek ligt op soennitische moslims van Marokkaanse afkomst, maar ook moslims van Turkse, Surinaamse en andere achtergronden worden in het onderzoek betrokken. Wat betreft de christenen is het onderzoek gericht op protestanten die lid zijn van hervormde of gereformeerde kerken (waaronder de kerken die zijn ondergebracht in de Protestantse Kerk in Nederland) en een kleiner aantal dat lid is van evangelicale kerken. Zowel de moslims als de christenen in het onderzoek zijn sterk georiënteerd op oplevingsbewegingen binnen hun religies, met name het Salafisme en het evangelicalisme. De meesten van hen rekenen zich echter niet expliciet tot die bewegingen. Het merendeel van de onderzoeksparticipanten is hoogopgeleid (op HBO of WO niveau).

Het veldwerk bestond uit participerende observatie gedurende de periode september 2009 tot november 2012 (waarvan één jaar werd besteed aan fulltime veldwerk) in met name Rotterdam, Den Haag en Ede. Dit onderzoek vond vooral plaats

in christelijke en islamitische studentenverenigingen, religieuze jongerenorganisaties, kerken en moskeeën. Daarnaast zijn er kwalitatieve diepte-interviews afgenomen met 24 jonge moslims en 24 jonge christenen en is er een focusgroep samengesteld bestaande uit jonge islamitische en christelijke vrouwen, die drie keer bijeen is gekomen.

Het onderzoek laat zien dat de onderzochte moslims en christenen naar een hoge mate van persoonlijke vroomheid streven, door God centraal te stellen in hun dagelijks leven en in de keuzes die ze maken.¹ Beide groepen omschrijven deze aspiraties als het streven naar een sterk 'geloof' (de moslims gebruiken naast het Nederlandse 'geloof' ook de Arabische term *iman*). Zowel de moslims als de christenen omschrijven hun religieuze ontwikkeling als een bewustwordingsproces, dat door hen wordt gekenmerkt door de stap van een meer vanzelfsprekende en weinig reflexieve geloofsbeleving (die ze vaak in verband brengen met hun ouders en hun opvoeding) naar een zelfbewuste, geëngageerde en persoonlijke geloofsbeleving. Deze stap kan ook wel beschreven worden als een persoonlijke toe-eigening van het geloof. Hierbij leggen de moslims meer dan de christenen een sterke nadruk op het opdoen van religieuze kennis. Bij de christenen ligt de focus meer op een persoonlijk doorleefde relatie met God. Dit verschil is echter meer gradueel dan absoluut.

Beide groepen zien een 'bewust' geloof als één van de basisprincipes, en zelfs één van de vereisten, van een waarachtig religieus leven. In hun nadruk op persoonlijke overtuiging en persoonlijke keuze is de invloed zichtbaar van zowel de maatschappelijk breder gedragen idealen van persoonlijke authenticiteit als de idealen van toegewijde vroomheid verkondigd door Salafistische en evangelicale bewegingen. Deze nadruk betekent echter niet dat het geloofsstreven van deze moslims en christenen volkomen geïndividualiseerd is. In tegendeel, sociale relaties en gemeenschapsvormen blijken een centrale rol te spelen in hun religieuze ontwikkeling alsmede in hun inspanningen om hun geloof sterk te houden.

Eén van de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek is dat het streven naar persoonlijke vroomheid van deze jonge moslims en christenen binnen de Nederlandse context wordt gekenmerkt door een hoge mate van kwetsbaarheid. Juist vanwege de nadruk op een persoonlijke en bewuste overtuiging is dit streven sterk afhankelijk van de voortdurende inzet en betrokkenheid van het individuele zelf. Daarmee vereist het ook een actieve morele bewaking van het eigen zelf. Daarnaast wordt het geloofsstreven van deze moslims en christenen constant bedreigd door twijfel, onzekerheid, verdrukking en fragmentatie ten gevolge van alledaagse ontmoetingen met andersdenkenden, gevoelens van haast en drukte, en aanhoudende afleidingen vanuit de moderne media en populaire cultuur. Zowel de moslims als de christenen leiden veelzijdige levens waarin hun geloofsstreven vorm krijgt naast, concurreert met, en verweekt raakte in, meer 'wereldlijke' bezigheden. Ze worstelen dagelijks met het gegeven dat ze vrij gemakkelijk een andersoortig, minder vroom, leven kunnen leiden.

¹ Net als de christenen gebruikten de moslims doorgaans de term God in de interviews. Tijdens islamitische preken, lezingen en lessen die in het kader van dit onderzoek werden bezocht was de term Allah gebruikelijker.

Ze zijn zich terdege bewust van een dergelijke alternatieve levensstijl en ze maken zich zorgen over de aantrekkingskracht die deze op hen uitoefent.

Het onderzoek laat zien dat deze spanningen begrepen kunnen worden in het licht van een aantal centrale sociaal-culturele fenomenen binnen de Nederlandse samenleving. Van cruciaal belang blijken – naast de al genoemde breed gedragen nadruk op persoonlijke authenticiteit – het sterk pluriforme karakter van de samenleving; het versnelde levenstempo en de gehaastheid in de hedendaagse kapitalistische cultuur; en de alomtegenwoordigheid van massamedia en nieuwe media. Aan de ene kant brengt de dagelijkse confrontatie met deze dimensies van de huidige Nederlandse samenleving intellectuele uitdagingen teweeg onder de jonge moslims en christenen, zoals twijfels over de noodzaak om zich volledig te onderwerpen aan een strikte interpretatie van hun religie. Aan de andere kant behelst deze confrontatie ook praktische uitdagingen, zoals een gevoeld gebrek aan tijd om het gebed te verrichten door studie- en werkdrukke (waarbij specifiek voor de moslims de vijf voorgeschreven dagelijkse gebedstijden van belang waren), of de ervaren afleidingen van het geloof door muziek, films en internet. Dit onderzoek laat dus zien dat het bij de uitdagingen die in de hedendaagse samenleving aan het geloof worden gesteld niet alleen gaat om de plausibiliteit van dat geloof (zoals vaak wordt benadrukt), maar ook om alledaagse routines en gewoontes.

Opvallend genoeg zijn deze sociaal-culturele fenomenen een inherent onderdeel van het dagelijks leven van de onderzochte moslims en christenen zelf, hetgeen tevens wordt weerspiegeld door hun ambities, interesses en verlangens. Zo geven deze jonge gelovigen uiting aan de veeleisende werkethiek die de kapitalistische samenleving kenmerkt, omhelzen ze de ontspanning en entertainment geboden door massamedia en populaire cultuur, hangen ze de wijdverbreide idealen van authenticiteit aan en accepteren ze de sociale werkelijkheid van het leven in een pluriforme samenleving. In dit opzicht vormt hun confrontatie met ‘de wereld’, zoals beide groepen het zelf doorgaans omschrijven, meer een interne dan een externe bedreiging van hun geloofsstreven. Met andere woorden, en in tegenstelling tot wat vaak wordt verondersteld, trekken deze gelovigen zich niet uit een vijandige ‘seculiere’ omgeving terug in religieuze niches. Vooral onder de christenen leidt deze nabijheid tot ‘de wereld’ tot een onderliggende zorg over de vraag in hoeverre ze zich nog wel onderscheiden van hun seculiere leeftijdsgenoten. Dat een dergelijke zorg bij de moslims minder speelt komt waarschijnlijk doordat zij binnen de Nederlandse samenleving doorgaans al bij voorbaat als moslim gezien en benaderd worden. Dit hangt samen met de wijze waarop de identiteitsaanduidingen ‘Marokkaans’ of ‘Turks’, ‘allochtoon’ en ‘moslim’ vaak aan elkaar gelijk gesteld worden in het maatschappelijk debat. Dit onderscheid in beeldvorming is een van de belangrijkste verschillen tussen de onderzochte moslims en christenen.

Ondanks hun nabijheid tot ‘de wereld’, blijken de jonge moslims en christenen die in dit onderzoek zijn opgenomen zelfbewust navolging te blijven geven aan sterke idealen van religieuze onderwerping en persoonlijke vroomheid. Sterker nog, zij zetten die idealen vaak af tegen hun betrokkenheid op ‘de wereld’: ze benadrukken het doen

van Gods wil in plaats van het volgen van eigen verlangens, het vasthouden aan een exclusieve religieuze waarheid in tegenstelling tot het toegeven aan cultureel relativisme, het tijd vrijmaken voor God ondanks hun drukke agenda en het zoeken naar God in een wereld vol afleidingen. Zo stelt hun weerstand tegen deze 'wereldse' uitdagingen hen mede in staat om vorm en inhoud te geven aan hun streven naar een vroom zelf.

In dit verband laat dit onderzoek zien dat de uitdagingen die de jonge moslims en christenen binnen de Nederlandse samenleving ervaren juist ook een nieuwe impuls geven aan hun geloofsstreven. Ten eerste worden ze door de twijfels, vragen en onzekerheden waarmee ze in de pluriforme samenleving worden geconfronteerd, gestimuleerd om regelmatig te participeren in sociale activiteiten binnen hun religieuze gemeenschap. Daar vinden ze herbevestiging van hun religieuze overtuigingen en worden ze bemoedigd om een vrome levensstijl te blijven nastreven. Ten tweede dragen hun ervaringen van gehaastheid en drukte bij aan een verlangen naar het gebed en andere praktijken van aanbidding, omdat het bij uitstek deze praktijken zijn die in hun ervaring 'rust' brengen. Ten derde maken de gevoelde afleidingen in het dagelijks leven hen bewust van het belang van (routinematige) religieuze praktijken, omdat deze volgens hen hun geloof versterken en hen dichterbij God brengen. In een wereld die hen steeds 'wegtrekt' van God voelen ze de noodzaak om, zoals de jonge christenen het omschrijven, hun geloof te blijven 'voeden' en 'opbouwen', of, in de woorden van de jonge moslims, hun *iman* te blijven 'versterken'.

Paradoxaal genoeg blijkt de sociaalhistorische context van hedendaags Nederland dus zowel bij te dragen aan een intrinsiek kwetsbaar geloof als aan een bijzonder actieve en gemotiveerde religieuze toewijding. De vergelijkende insteek van dit onderzoek maakt duidelijk dat dit zowel voor jonge Nederlandse christenen als moslims geldt. Voor beide onderzochte groepen blijkt de voortdurende druk op hun geloof hen te stimuleren om aan hun persoonlijke vroomheid te blijven werken. In dit onderzoek is dit proces aangeduid als een constructieve wisselwerking, of 'articulatie', tussen geloofsstreven enerzijds en de sociale condities van de Nederlandse samenleving anderzijds. Deze dynamiek blijkt bij beide groepen op een opvallend vergelijkbare manier vorm te krijgen. Voor beide geldt daarom ook dat geloven hard werken betekent. Het streven naar vroomheid van deze jonge moslims en christenen krijgt de vorm van veeleisende 'projecten' van zelfverbetering, die altijd onvoltooid blijven. Hun ideaal van een leven in overgave aan God vereist een scherpe bewustwording van de bedreigingen van hun geloof en een constante inspanning om die bedreigingen de baas te blijven.